

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

Անգլո-հայկոնական նոր դաժնագիրը.—Ռուսաստանի ընդարձակման ուղղությամբ ապագայում.—Թիւրքիայի խաղերը.—Բուլղար տարր Մակեդոնիայում.—Թիւրքականների դժուար դրութիւնը:

Անցեալ անգամ մենք յիշեցինք անգլո-ճապոնական նոր-դաշնագրի մասին, երբ դեռ մանրամասնութիւնները յայտնի չէին: Սեպտեմբերի 13-ին Լոնդոնում և Տոկիոյում հրատարակուեց այդ դաշնագիրը ամբողջապէս և այն, ինչ կնքուած էր դեռ պատերազմի ժամանակ, յուլիսի 30-ին, յայտնի դառաւ Պորտսմութի ռուս-ճապոնական պայմանագրից յետոյ: Անգլո-ճապոնական նոր դաշնագրի զօրութեամբ այդ երկու պետութիւնները պարտաւորուած են իրար օգնել ոչ միայն այն ժամանակ, երբ դրանցից մէկը պատերազմի է բռնուած երկու կամ աւելի պետութիւնների հետ, այլ իւրաքանչիւր դէպքում, երբ Անգլիան կամ Ճապոնիան ստիպուած կը լինեն պատերազմ սկսել իրանց հողային կամ յատուկ շահերը պահպանելու համար: Այդ դաշնագրի զօրութեամբ Կորէան դառնում է ճապոնական մի գաւառ, իսկ Անգլիայի համար մշտական երկիւղը Հնդկաստանի մասին վերանում է: Անգլիան աշխատել է ոչ միայն Հնդկաստանը ընդ միշտ ազատել պատահարներից, այլ և որ այդ հարուստ երկրի շուրջ գտնուող սահմանակից երկրներում իր յատուկ շահերի պաշտպանութիւնը ապահովուի զինուած ձեռքով: Ի նկատի է առնուած և «Երկնային կայսրութեան (Չինաստանի) անկախութեան և ամբողջութեան» անխախտելիութիւնը: Հիմա եթէ ինկատի ունենանք թէ ինչ անխորտակելի ոյժ են ներկայացնում անգլիական հզօր նաւատորմի դըր, միացած ճապոնական քաջայողթ նաւատորմի և գերազանց բանակի հետ, պէտք է տեսնենք որ Ռուսաստանի առաջխաղացութեան դէմ թէ Հնուաւոր և թէ Միջին Ասիայում համարեա անյաղթելի պատնէշներ են բարձրացրուած: Ռուսաստանի տերրիտորիալ կամ հողային ընդարձակման դէպի Արեւելք և Հարաւ ամուր խոչընդոտներ են դրուած: Մնում է աւելի մատչելի ընդարձակումը դէպի Արեւմուտք, սակայն այդ կողմից էլ ոչ բոլոր սահմանները հաւասար թուլութիւն են

ներկայացնում. Գերմանիայի և Աւստրիայի սահմանները եռապետեան զինակցութեամբ են պաշտպանուած. մնում է Շվեդիա, Նորվեգիա, Ռումանիա և Ասիական Թիւրքիա, որոնց սահմանները ուսական զօրութեան առաջ հեշտ խորտակելի են: Շվեդ-Նորվեգիայի քաջաքական անջատումը վերև յիշած կողմից աւելի վտանգաւոր դարձրեց դրանց միջազգային դրութիւնը: Թոյլ Ռումանիան պաշտպանուած է Բալկանեան թերակղզում գոյութիւն ունեցող միւս պետութիւնների բազմաթիւ շահերի հաւասարակշռութեամբ որ խախտուած կը լինէր Ռուսաստանի ագրեսիւ քաղաքականութեան պատճառով: Մնում են Ասիական Թիւրքիայի սահմանները, որոնց պաշտպանութիւնը Ռուսիայի դէմ, Անգլիայի և Ֆրանսիայի կողմից, հազիւ թէ տեղի ունենայ հէնց այն պատճառով, որ Գերմանիայի բռնած ներկայ դիրքով միւս եւրոպական պետութիւնները այնքան էլ չեն շահադրդուած Թիւրքիայի վատթար բեօթիմի պահպանութեամբ, և նոյնիսկ որոշ չափով իրանց պրեստիժը բարձրացրած կը լինէին մարդկութեան առաջադէմ հասարակական կարծիքի առաջ, եթէ Ռուսաստանի առաջնադասումը հիմք դառնար Թիւրքիայի բաժանութեան: Գործերի այդ ընդհանուր դրութիւնը շատ հաւանական է դարձնում, որ շուտով Մերձաւոր Արևելքում են կենտրոնանալու մեծ պետութիւնների քաղաքական ջանքերը: Արդ, ինչ է սպասում հայութեան, աշխարհիս այդ մասում: Հայութիւնը իր թուով և տնտեսական-բայոյական ոյժով, վերջին թուրք-ուսական պատերազմից յետոյ, չափազանց թուլացաւ սուլթանի ձեռք առած տմարդի միջոցների շնորհիւ: Եթէ առաջ թուրք և քիւրդ մասսաները հային միայն արհամարհում էին, իրենք ամեն մի քրիստոնեայի, այժմ իւրաքանչիւր չնչին առիթից օգտուում են՝ սրի անցկացնելու համար միայն հայերին, թալանելու, հրկիզելունըրանց ունեցածը: Թուրք «պրոգրեսսիւ» տարրը այնքան չնչին է և այնքան կտրուած մուսուլման մասսայից, որ նրա ազդեցութիւնը թիւրքական կեանքում կարելի է բոլորովին հաշուի չառնել: Այդ, ինչ է սպասում հայութեան, եթէ Թիւրքիայի գոյութեան վրտանգ սպառնայ որևէ քրիստոնեայ պետութեան յարձակման շնորհիւ. դժուար չէ գուշակել թէ նախ և առաջ մի տարրի վրայ պէտք է իր վրէժը հանի թէ սուլթանական բեօթիմը և թէ Փանատիկոս թուրք ամբոխը:

Թիւրք և քիւրդ մասսաների գազանային բնազդները վերջին քառորդ դարի ընթացքում չափազանց շատ են յագուրդ գտել անպատիժ կերպով հայի արիւնը ծծելիս, նրա ունեցածը յափշտակելիս. այդ մասսաները չափազանց վարչակամբեր 1905.

ժուել են ոճիրները մէջ և եւրոպական անկարողութիւնից լըկ-տիացել, որպէսզի հնարաւոր լինէր նրանց զսպել անզէն ձեռքով. իսկ մինչև դրսի զինուած ձեռքը կարողանայ ներս մտնել թիւրքաց Հայաստան—հայի արեւը մարած կը լինի: Ինչ կարող է անել մի բուռն անզէն, թշուառացած ժողովուրդ մինչև ատանները զինուած զազանների ահադին բազմութեան մէջ, եթէ նոյնիսկ քրիստոնեայ ղորքերի ներկայութեամբ, քրիստոնեայ պետութեան մէջ, ինքնապաշտպանութեան համար փոքր-իշատէ զինուած հայը 9 ամիս շարունակ անկարող է վերջ դնել թրքական խժոժութիւններին: Հայի կացութիւնը թիւրքի-այում չափազանց վտանգաւոր է դարձել և բողոքելու հին տակտիկան կորցրել է իր իմաստը... Միւս կողմից երազել թէ թիւրքիայում յաղթող կը հանդիսանայ «պրոգրեսսիւ տարրը», առաջ կը գայ, չգիտենք որ դարում, «միջազգային ուժեղ պրոլե-տարական կազմակերպութիւն», նշանակում է զօռ տալ երևակա-յութեան և ուտոպիաներին, առանց հաշուի առնելու սոսկ իրա-կանութիւնը իր ահռելի ֆակտերով...

Մակեդոնական հարցը, որի լուծումը բազմաթիւ պատ-ճառներով, համեմատաբար, աւելի դիւրին է, քան հայկականը, դեռ մնում է համարեա նոյն դրութեան մէջ, ինչ էր առաջ: Եւ-րոպական կոմիսարների ներկայութիւնը չարգելեց որ թիւր-քիան յունական հրոսակների աջակցութեամբ ահազին հարուած հասցնի բուլղար տարրին այդ երկրում. թիւրքիան, աւելի վտանգաւոր համարելով բուլղար յեղափոխական տարրի գոր-ծունէութիւնը, de facto օրէնքից դուրս է յայտարարել բուլ-ղար ժողովուրդը Մակեդոնիայում և ենթարկել նրան անվերջ հալածանքների: Վերջին հինգ տարիների ընթացքում բուլղա-րական վարժարանների երբեմն ծաղկած ցանցը սոսկալի կըր-ճատումների ենթարկուեց: Բուլղարները տնտեսապէս քայքա-յուեցան այդ երկրում և կորցրին իրանց առաջնայ ազդեցու-թիւնը. ծայրայեղ ազգայնական ատելութեան հասան Մակեդո-նիայում ապրող յոյն, բուլման, սերը և բուլղար տարրերը, չը-նայած որ բոլորն էլ քրիստոնեայ են, բաղդակից և կանգնած միև-նոյն կուլտուրական աստիճանի վրայ: Թէ ազգայնական կրքերի և թէ մեծ պետութիւնների փոխադարձ նախանձի վրայ հիմնելով իր խաղերը՝ սուլթանը աշողութեամբ վարում է իր նենգ քաղա-քականութիւնը, ձգձելով ընթերցման հարցը Մակեդոնիայում և միաժամանակ ամրացնելով Բոսֆորի ափերը նոր սիստե-մի ուժեղ թնդանօթներով: Անգլիայի զայրոյթին առան-ձին նշանակութիւն չտալու չափ շօշափելի փաստերով է ամրա-ցնում նա իր սերտ բարեկամութիւնը Գրքմանիայի հետ. վերջերս

բրիտանական դեսպանը միջնորդում էր, որ Բարձր Դուռը անգլիացիներին տալ կոնցեսսիա, շարունակելու իրանց կառույցած երկաթուղին Ջմիւռնիայի վրաէթում (Ախլին—Էգգեր), բայց սուլթանի կառավարութիւնը մերժեց այդ, մինչդեռ աւելի մեծ կոնցեսսիաներ էլ նա սիրով տալիս Անգլիայի հակառակորդ Գերմանիային, որին վերջերուս գիշեց Բոսֆորից ոչ հեռու գտնուող կղզիներէ մէկը...

Եւ Թիւրքիայի յանդգնութիւնը այնտեղ է հասնում, որ նա դուրս է վաճում Մակեդոնիայից աշխարհահռչակ անգլիացի քաղաքական գրող և գործիչ Ջէմս Բրէյսին, որ գնացել էր Մակեդոնիա գիւսական նպատակներով. նա մտադիր է եղել այցելել Տաօր գիւղը, Յուստինիանոս կայսեր ծննդավայրը։ Պոլսից կարգադրում են հեռացնել նրան Մակեդոնիայից։ Եւ գերմանական լրագրները չարախնդութեամբ արձանագրելով այդ եղելութիւնը յայտնում են իրանց դժգոհութիւնը Անգլիայի դէմ Վոր դիմակաւորուած իր քիթն է կոխում թրքական գործերի մէջ...։

Այն, դրութիւնը չափազանց փափուկ է և խճճուած ու վտանգաւոր, ուստի հայից պահանջւում է այս հանգամանքներում բազմակողմանի ուսումնասիրուած, հեռատես ու շրջանկատ տակտիկա։

Լ. Ս.